

sionis expectans. Unde ulterius colligunt Sancti, voluisse Christum docere exemplo suo sectatores suos, licere in persecutionibus fugere: *Nam quisquis in Christo manens integritatem cedit, non fidem denegat, sed tempus expectat,* ut dixit Cyprianus, in l. de Lapsis, parum a princ. Et Athan., apolog. de fuga, qui addit, *decessisse Christum, sicut esuriendo, sitiendo, patiendo, ita quoque ipsa ratione fugiendo ostendere se carnem gestare, et hominem factum esse.* Et statim adducit in exemplum mysterium quod explicamus; eandemque rationem tetigit Tertullianus, l. de Fuga in persecut., c. 8; et August., tract. 15 in Joannem, et ep. 180. Addit Eusebius Emissenus, ser. de Innocentibus, Christum, fugiendo Herodem, nos docuisse diabolom et membra ejus fugere, nec itineris difficultate terri, quia melius est duro labore fatigari, quam ab hostibus necari. Et eleganter Petrus Chrys., ser. 150: *Christus fugit nobis, non sibi; Christus fugit, ut dispensata temporibus sacramenta servaret; Christus fugit, ut futuris virtutibus subveniret, et perfidis materiam tolleretur excusandi, et credituris fidei fiduciam largiretur, quia in persecutione melius est fugere, quam negare;* et ser. 151, acute ponderat non dixisse Angelum Josepho, *Vade in Ægyptum, sed, fuge in Ægyptum,* ut aperte fuga ipsa et mandari et honorari videretur; infra vero subdit, *Christum fugisse, ut fugas nostras in persecutionibus temperaret;* ubi rationes alias eleganter affert, quæ ibi videri possunt.

SECTIO II.

Quando et ad quem locum Christus ex Ægypto redierit.

1. Non est quod de ratione et causa ob quam Christus ex Ægypto rediit, quæstionem moveamus. Rediit enim quoniam Jerusalem elegerat passioni, et ut in Judæa doctrinam suam disseminaret. Definitum quippe erat, ut *de Sion exiret leo, et Verbum Domini de Jerusalem.* Solum ergo videntur posse desiderari in hoc reditu duæ illæ circumstantiæ temporis et loci in titulo propositæ, quoniam ad Evangelicæ historiæ intelligentiam earum cognitio conferre potest.

2. De tempore igitur hujus reditus illa quæstio tractanda occurrit, quo anno ætatis suæ Christus ex Ægypto redierit; hoc enim cognito, et stabilito tempore quo a Galilæa egressus est, facile erit colligere quot annis Ægyptum incoluerit. Prima ergo sententia est

Epiphaniï dicentis, Christum quarto ætatis suæ anno ex Ægypto rediisse. Ita docet lib. 1 Panarii, tom. 1, in fine, post hæres. 20, et lib. 3, hæres. 78, unde colligit Christum tantum duobus annis habitasse in Ægypto; existimat enim illo expleto biennio a nativitate fuisse adoratum a Magis, et deinde in Ægyptum profectum. Hæc sententia tribui etiam potest Severo Sulpitio, lib. 2 Sacræ historiæ, quatenus opinatur, sicut Epiphanius, Christum natum esse trigesimo tertio anno regni Herodis, et Herodem regnasse triginta septem annos. Inde enim fit Christum rediisse quarto ætatis anno; rediit enim statim post obitum Herodis, ut ex Evangelio colligitur.

3. Secunda sententia est Niceph., l. 1, cap. 14, qui dicit rediisse tertio anno ætatis, atque adeo fere eisdem tribus annis mansisse in Ægypto. Docuerat enim, c. 13, fugam Christi in Ægyptum accidisse statim post ejus præsentationem.

4. Tertia opinio est, Christum eodem, vel initio sequenti anni quo ivit in Ægyptum, inde rediisse. Ita refert Cæsar Baronius, in Annalibus, anno 8, et tribuit Onuphrio Panvinio, in Fastis; atque idem sentit in Chronico Ecclesiastico, ubi ponit hunc reditum Christi ex Ægypto in tertio anno ætatis Christi, cum tamen alibi in eodem anno videatur ponere fugam. Nam in Fastis, lib. 2 Comment., dicit Christum natum esse anno 752 ab urbe condita, in fine ejus, circumcisum autem, adoratum a Magis, et oblatum in templo initio anni 753. Postea vero, anno 754, subdit hæc verba: *Hoc anno Herodes, Judæorum rex, puerum interfecit; Joseph et Maria Christum Dominum in Ægyptum transportarunt.* Harum sententiarum nullum reperio probabile fundamentum.

5. Quarta opinio esse potest, Christum venisse ex Ægypto, vel in fine quinti, vel initio sexti anni ætatis suæ. Ita Jansenius, cap. 11 Concordiæ. Cujus fundamentum est, quia Christus natus est anno 32 regni Herodis (ut colligitur ex Eusebio, in Chronico). Ponit enim initium regni Herodis anno tertio Olympiadis 186; nativitatem autem Christi Olympiade 194, anno tertio; regnavit autem Herodes triginta septem annis, ut est omnium sententia, Eusebii ibi, et Joseph, 14 Antiquitatum, c. 26, et lib. 17, cap. 10, et aliorum, quos referam. Relinquitur ergo Christum agentem fere sextum ætatis annum ex Ægypto rediisse. Et pro eadem sententia affertur potest Beda, lib. de Sex ætatibus. Licet enim

dicat regnum Herodis triginta sex annis finitum fuisse, asserit tamen Christum natum esse in trigesimo primo anno regni ejus.

6. Quinta sententia est, Christum rediisse ex Ægypto in fine septimi, vel initio octavi anni ætatis suæ. Ita sentit Ammonius Alexandr., in Harmonia Evangeliorum; dicit enim Christum continuum septennium egisse in Ægypto; et in eadem sententia est Anselmus, Matth. 2, dicens Dominum latuisse septem annis, et habitasse in quadam civitate Ægypti, quæ vocata est Heliopolis; et inferius significat fugam Christi in Ægyptum contigisse fere post annum a nativitate. Dicit enim Innocentes fuisse occisos post annum, et dies quatuor ab ortu Christi; colligitur autem ex Evangelio Christum paulo ante Innocentium necem aufugisse; unde fit, juxta sententiam Anselmi, fieri etiam potuisse ut Christus in Ægypto octavum ætatis annum expleverit. Quod vero Anselmus dicit de tempore cædis Innocentium, non video quo fundamento nitatur, nisi quod fortasse existimavit, Innocentes eo die fuisse interfectos, quo eorum solemnitas ab Ecclesia celebratur, nimirum 28 die Decembris; cumque hoc non potuerit fieri eodem anno quo Christus est natus, cum nondum fuisset circumcisus, adoratus a Magis, oblatum in templo, et in Ægyptum delatus, quæ omnia ante Innocentium necem facta esse compertum est, conjectavit Anselmus eam eadem sequenti anno a nativitate Christi accidisse. Illud vero fundamentum, quod Anselmus supponit, infirmum est et incertum; non enim necesse est Innocentes eo die interfectos esse quo Ecclesia eos colit; imo fortasse neque uno die interfecta est tanta Innocentium multitudo.

7. *Reditus Christi ex Ægypto quando.* — Ultima opinio est Cæsaris Baronii, qui in Annalibus, anno octavo existimat Christum rediisse ex Ægypto, inchoato nono anno ætatis suæ, et nititur discursu quodam satis probabili. Primum enim supponit Herodem supervivisse usque ad octavum annum ætatis Christi; mortuum autem (ut omnes cum Josepho testantur) post Paschale tempus. Deinde sumit hunc reditum Christi ex Ægypto accidisse septimo die Januarii, ut habetur in omnibus martyrologiis, Romano, Bedæ, Adonis, Usuardi, et aliorum. Unde concludit non rediisse Christum usque ad initium anni noni ætatis suæ, quod est aperte consequens. Quod enim cum mortuus fuit Herodes Christus ageret octavum annum, probat Cæsar, quia natus

est vigesimo nono anno regni Herodis, qui (ut est omnium sententia) triginta septem annis regnavit. Assumptum probat idem auctor late in apparatu, ostendens initium regni Herodis sumendum esse ab anno secundo 187 Olympiadis, quo anno Augustus Antonium et Cleopatram bello superavit Actiaco. Nam, licet prius ante aliquot annos Herodes fuisset rex institutus, anni tamen regni illius (ut ipse conjectat) non sunt numerandi nisi a victoria Actiaca, postquam fuit ab Augusto in regno confirmatus et stabilitus. Nam in superioribus annis partim non fuerat potitus regno propter Antigonum, qui illud occupaverat, partim videbatur cecidisse a dignitate regia, quod Antonii partes esset secutus, ut constat ex Josepho, lib. 15 Antiq., cap. 10. Et confirmat hanc sententiam, quia cum Augustus omnia Antonii acta rescidisset, et Herodes prius ope Antonii regnum suscepisset, non est verisimile, Herodem ab eo tempore regnum suum numerasse, sed a tempore quo ab Augusto illud accepit. Quod vero ab eo tempore triginta septem anni transierint, colligit ex aliis locis Josephi, l. 14 Ant., c. 17, et l. 17, c. 8, et l. 4 de Bello Judaico, c. 25, in quibus scribit Herodem decimum quintum egisse ætatis annum, quando Antipater, pater ejus, administrationem Judææ suscepit a Julio Cæsare in consulatu Caleni et Vatinii, et supervivisse usque ad septuagesimum ætatis annum. Quibus annis computatis, plane colligitur regnasse triginta septem annis sumpto initio a monarchia Augusti, usque ad octavum Christi annum.

8. In hac re nihil certum ac firmum definitur potest, pendet enim ex re valde incerta, unde, scilicet, sumendum sit initium regni Herodis, quam etiam Benedictus Pererius, vir alioqui in his chronologiis valde versatus, insolutam reliquit, lib. 11 in Dan., q. 5. Si tamen conjectura utendum est, certe non displicet diligens Baronii observatio. Illud ergo imprimis probabilius fit, Christum Dominum intra paucos menses a nativitate Ægyptum petiisse; supra enim verisimilius existimavimus Herodem non plus temporis Innocentium necem distulisse. Deinde verisimilius etiam est statim post obitum Herodis ex Ægypto rediisse, ut ex Matth., c. 2, colligitur. Nec refert quod Herodes obiisse dicatur initio veris, et Christi reditus ex Ægypto Januario mense in Calendariis annumeretur. Existimo enim non numerari diem quo ex Ægypto discessit, sed quo in patriam pervenit. Et non oportuit ut statim eodem die aut mense quo

mortuus est Herodes, Josepho Angelus apparuerit, ut reditum pararet. Denique certum est rediisse Christum aliquot annis ante duodecimum suæ ætatis, ut colligitur ex illo verbo Luc. 2: *Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die solemni Pasche, ubi loquitur de eo tempore quo habitabant Nazareth simul cum puero Jesu; habitaverunt ergo ibi aliquot annis, priusquam Jesus factus esset duodecim annorum. An vero illi fuerint tres aut plures anni, incertum est, parumque ad fidei mysteria explicanda refert, sicut etiam abscondita sunt et occulta, quæ a Christo et ejus matre illis annis peracta sunt.*

9. *Dubium.* — Superest ut de altera sectionis parte breviter disseramus, de loco, scilicet, ad quem parentes Christi ex Ægypto redierunt, quem Matthæus dicit fuisse Nazareth, et ita de hoc nulla est controversia; quod vero Evangelista subdit, Josephum ob timorem Archelai illuc migrasse, duplicem quæstionem habet. Prior est, cur dicatur illuc divertisse ob timorem, et non potius quia illa erat propria patria, unde discesserat. Posterior est, quomodo existimaverit se ibi fore securiorem, cum sicut Archelaus in Judæa, ita in Galilæa regnaret Herodes tetrarcha, pro Herode patre suo. Propter priorem difficultatem existimavit Cajet., Mat. 2, parentes Christi, post illius præsentationem non rediisse Nazareth, neque intendisse ibi amplius habitare, et ideo in reditu in eadem intentione perseverantes in Judæa habitare voluisse.

10. *Responsio.* — Sed hæc responsio neque habet sufficiens fundamentum, nec nobis visa est verbis Lucæ satis consentanea, ut supra diximus. Augustinus igitur, l. 2 de Consensu Evang., c. 9, respondet, cum primum Angelus apparuit Josepho in Ægypto, illum intellexisse *jussum se esse pergere in Judæam, ipsa enim primitus intelligi potuit terra Israel*; postea vero cum audisset regnare Archelaum, noluisse se tali periculo objicere, sed cogitasse Galilæam etiam potuisse sub terra Israel comprehendere. Quæ responsio neque ipsi Augustino satisfacit, quia non est verisimile Josephum existimasse aliquid sibi esse præceptum ab Angelo, quod revera non erat, nisi cum Hilario dicamus revera prius fuisse Josephum monitum ab Angelo, ut in Judæam rediret, postea vero ut iret in Galilæam. Quod tamen neque ex verbis Evangelii colligi potest, nec videtur admodum verisimile. Nam (ut idem Hilarius objicit) cur per Angelum fieret admonitio quæ statim mutan-

da erat? Et ideo Augustinus subdit aliam responsionem, quæ videtur nonnihil Cajetano favere. Dicit enim, *videri potuisse parentibus Christi cum puero, de quo talia per Angelica responsa didicerant, non esse habitandum nisi in Jerusalem, ubi erat templum Domini; postea vero ob timorem Archelai mutasse voluntatem, quia non jubebantur divinitus ibi habitare.* Quæ responsio est verisimilis; nec tamen favet sententiæ Cajetani, quia non dicit parentes Christi a principio concepisse eam voluntatem, sed post Angelicam apparitionem. Solum occurrunt duo addenda: primum, indicare Augustinum in ultimis verbis, Josephum, concepto timore Archelai, suo arbitratu mutasse voluntatem, et decrevisse ire in Galilæam, quia aliud non erat divinitus præceptum; ex verbis tamen Matthæi colligitur illum ex divina revelatione id fecisse, ut patet ex illo verbo: *Et admonitus in somniis.* Unde Hilarius, canone 2 in Matthæum, illud explicans, inquit: *Per Angelum monetur ut in Galilæam transeat, et in regionis ejus civitate Nazareth inhabitet.* Alterum est, satis probabile videri (quod Jansenius dicit) Josephum voluisse ire in Judæam, non ut ibi habitaret, sed ut gratias Deo ageret, et sacrificium in templo Deo offerret; postea vero timuisse ne in templo agnitus Christus Archelao manifestaretur.

11. *Dubium.* — *Responsio.* — Sed quæret aliquis: quomodo ergo singulis annis, regnante eodem Archelao ibant parentes Christi in templum Hierosolymitanum (ut Lucas narrat)? Non est enim dubium quin ultra duodecimum ætatis Christi annum Archelaus regnaverit, licet Augustinus hoc vertat in dubium; omnes enim historiæ novem annos illum regnasse referunt. Dicit ergo potest cum eodem Augustino, lib. 2 de Consensu Evangel., cap. 10, fieri potuisse ut per diem festum inter tam ingentem hominum turbam latenter ascenderent, mox reversuri; ibi tamen aliis diebus habitare metuerent.

12. Ad secundam dubitationem respondet Augustinus, dicto lib. 2, c. 8, eo tempore quo Archelaus regnabat, nondum Herodem patrem ejus habuisse tetrarchiam Galilææ, sed illam postea suscepisse, quando missus est Archelaus in exilium. Sed hoc non consonat historiis, quibus narratur Herodem distribuisse regnum inter tres filios, et Cæsarem testamentum illius confirmasse, ut auctor est Josephus, lib. 17 Antiq., c. 17, alias 13. Respondetur ergo Josephum minus timuisse He-

rodem Antipam, quam Archelaum, vel quia Archelaus proprie successerat in regno Judææ, et quamvis nondum regis nomen a Romanis obtinuerat, affectabat tamen illud, et Hierosolymis imperabat, ad quam Magi accesserant, quærentes novum regem Judæorum; et ideo verisimilius erat eum simul cum regno alterius successoris odium a patre hæreditasse. Vel certe quia Antipas juste ac pacifice provinciam suam moderabatur; Archelaus vero crudelior erat, ac tyrannice gubernabat, propter quod etiam regno privatus est, et missus in exilium, ut videre est in Josepho, dicto lib. Antiq., cap. ult., et lib. 2 de Bello Judaic., cap. 6.

SECTIO III.

Quid egerit Christus, quamque vivendi rationem cum parentibus tenuerit usque ad trigesimum ætatis annum.

1. De toto hoc tempore vitæ Christi Domini nihil certi habemus, præter nonnulla valde generalia capita quæ ex Scripturis colliguntur. Primum est, Christum hoc tempore habitasse in Nazareth cum parentibus suis. Hoc colligitur ex Luc. 2, ubi expresse hoc asseritur de tempore usque ad duodecimum ætatis annum; de reliquo vero solum dicitur: *Et descendit cum eis, et venit Nazareth.* Et infra: *Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines.* Si autem his conjungantur quæ statim, c. 3, idem Evangelista scribit: *Anno autem quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, etc.,* satis indicatur, usque ad illum annum permansisse in Nazareth, rationemque vivendi in superiori capite descriptam tenuisse, hoc est, non solitariam, nec ab hominum convictu semotam; sed veluti communem et ordinariam in exterioribus. Ita Abul., Matthæi 13, quæst. 79, qui advertit Christum vocatum esse Nazareum, quod majorem vitæ partem Nazareth transegisset; cur autem hoc vitæ genus in ea ætate elegerit, dicemus infra, quæstionem 40 explicantes.

2. Hinc intelligimus eo tempore pauperem vitam Christum duxisse, quia parentes ejus pauperes fuerunt, ut ex Evangelio colligitur, tum ex iis quæ de Nativitate Christi narratur; tum ex iis quæ dicuntur de Purificatione Virginis, et de oblatione ab ipsa facta, quæ pauperum propria fuit (ut ibi notavimus); tum etiam ex iis quæ dicuntur de fabrilis arte quam Josephus exercebat, quæ accommodata est homini pauperi. Unde Chrysost., hom. 67

in Matth.: *Regulas, inquit, nobis præbuit, ne majora quam necessarius usus exigat, requiramus. Itaque, quando nascebatur, non magnificas ædes, non locupletem matrem, sed pauperimam, et fabro desponsatam elegit.* Et similia habet Basilius, lib. de Constitutionibus monasticis, c. 5, cujus verba paulo inferius commodius referemus. Ac denique Origenes, hom. 8 in Levitic., agens de oblatione Virginis in templo: *In hoc, inquit, ostenditur verum esse illud quod scriptum est, quia Christus Jesus cum dives esset, pauper factus est, ideo et matrem, de qua nasceretur, eligit pauperem.*

3. *Pauperem vitam Christus agit.* — Secundo hinc colligo, quanquam Christus hac ætate pauperem egerit vitam, non tamen adeo inopem ut e mendicato viveret; an vero hunc modum vivendi postea sponte assumpserit, quando ad prædicandum progressus est, infra dicemus. Ratio vero cur de illo tempore id asseramus, in promptu est. Quia eo tempore in domo parentum, et ex eorum bonis vel laboribus alebatur, unde Hieronymus, ep. 22 ad Eustochium, de Custodia virginitatis: *Usque ad triginta, inquit, annos parentum paupertate contentus est.* Non ergo opus fuit victum mendicare; neque enim putandum est parentes Christi adeo inopes fuisse, ut aliorum eleemosynis viverent, ut hæretici hujus temporis non in laudem, sed in Virginis contemptum falso, et sine ullo fundamento confingunt. Nam imprimis ex Scriptura sacra habemus Josephum fabrilis artem exercuisse; non solent autem hujusmodi artifices mendicare, neque eleemosynas exhibere. Deinde supra, disp. 2, sect. 1 et 3, Sanctos Patres retulimus, asserentes parentes Virginis honestæ fuisse conditionis, et B. Virginis fuisse unigenitam, et hæredem, et ideo nupsisse viro ejusdem tribus et familiæ; quin potius annotat Nicephorus, l. 1 Hist., c. 3, parentes Domini rediisse Nazareth e Bethlehem, post Christi nativitatem, *propter eam, quæ tum ibi eis erat, substantiam et possessionem.* Utrobique enim, inquit, habitabant, quod utroque loco proventum aliquem (ut conjicere licet) haberent. Denique Eusebius Emiss., hom. in Nativ. Virgin. Mar.: *Manifestum, inquit, est Beatissimam Virginem Mariam, quæ nobilissima hæres parentibus suis in hæreditatem successerat (siquidem neque fratres habuit, neque habuisse legitur), neminem de alia tribu conjugem accipere potuisse. Sed fortasse dicis eam non habuisse hæreditatem. Lege ergo in Levitico, et invenies quod nemo hæreditatem suam*